

Satura.

Spisal L. Pintar.

Slávo sramóti izdá čenč Vólkmera Múrko * z d a j á v e c.

pigram Prešernov na Murka kot objavitelja Volkmerovih fabul ima svojo ost v dveh različnih pomenih besede „izdajavec“, ki pomeni a) tistega, ki je kaj izdal v tisku (der Herausgeber), b) tistega, ki je izdajav in izneverljiv (der Verräter). — Na svetlo dal je pa Anton Murko „Leopolda Volkmera fabule ino pešmi“ leta 1836 in je to izdajo opremil s sledečo dedikacijo: „Njega ekfzellenzi gošpodu Matiju Konstantinu Grafu Wickenburgu daroval **Izdavec**“. Pravilno je rabil Murko izraz „izdavec“ izveden iz perfektivnika, kajti knjiga, ki enkrat izide, ima izdavca, časopis (periodična publikacija), ki izhaja, ima izdajavca. Prešeren je izdavca izpremenil v izdajavca, da doseže s tem tisto zbadljivo besedno izpremljanje, češ, mož se je pokazal izdajavega, ki je pripravljen izdati Slavo (Slovenijo, slovenstvo) sramoti, ki mu ni do lične in čiste slovenščine, do gojitve in izobraževanja materinščine, ki mu je le za knjigotržno kupčijo. Volkmer je svoje šaljive fabule namenil za ožje veseljaške družbe, a javalne za natisk in širšo javnost, — pa pride literarni trgovec Murko, zbere te fabule in jih spravi v natisk. Mar bi rajši sam kaj dobrega in novega ustvaril, nego tuje proizvode dvomne vrednosti ponatiskaval! — si je mislil naš Prešeren ter odločno ošvignil ponatiskovalca s svojo zabavljico. Kdor take proizvode dvomljive cene uvršča v literaturo, izvršuje izdajstvo nad materjo Slavo (Slovenijo) ter jo stavi na sramotišče, ne pa neguje s spoštovanjem in ljubeznijo: saj že itak porogljivi nasprotniki le preradi zabavljajo na siromašnost slovenščine, češ, da nima dosti svoje imovine, ampak od sosedov izposojeno. Tako zabavljanje pa dobi svojo oporo v taki nemškovalni mešanici, kakor jo je pisal Volkmer. Navedem naj samo nekaj naslovov njegovih fabul v potrdilo, n. pr.: kafhtigan smeh, poterplivi flis, luba tugent, nor rat (nespameten nasvet), shlak ali gverano pofojilo, fhpegel ali gvifhno gverilo, klaguvanje enega venzerla itd. Objavljanje takih proizvodov nas torej ne proslavi, marveč osramoti.

Druga ost tiči v zamembi izraza „fabule“ z izrazom „čenče“. Fabula sicer tudi prvotno pomeni vsakdanjo govorico, preprosti pomenek, plitvo besedičenje, toda Volkmer je rabil izraz menda v pomenu poučne pravljice ali basni. Fabula se je torej povzpela do neke višje veljave, služi nam namreč kot resno dostojno ime za basen, ki se je razvila na podlagi živalske pravljice. Imamo pa poleg kratke in jasne didaktične ali Ezopove basni tudi še bolj na široko razpredeno, šaljivo pripovedujočo Lafontainovo basen; zastopnik te zadnje vrste je pri nas Volkmer, kakor n. pr. pri Nemcih Hagedorn in Gellert, dočim sta se Metelko in Vodnik držala Ezopove basni. Pa ne samo, da spadajo Volkmerove fabule v vrsto Lafontainove basni, odlikujejo se še prav posebno po dolgoveznosti in gostobesednosti in to je dalo Prešernu povod, da jih je preimenoval v „čenče“. Izraz ta je bržčas tujka iz italij. *ciancie*, ki pomeni puhlo besedovanje, prazno čvekanje, in se rabi v zaničljivem pomenu.

Slovstveniki naj bodo apostoli Slave, širitelji slovenske narodne zavesti; Judež med apostoli izdajavec — Murko literarni špekulant! —

Ta epigram je bil Prešeren zložil menda takoj leta 1836, ko je prišla Volkmerova zbirka na svetlo. Dve leti pozneje se je pa Prešeren še enkrat lotil Murka v zabavljivem sonetu „S Pompeja premagavcem . . .“ Kakor nam pripoveduje Trstenjak (Ljub. Zvon XXI. 490), je poslal Prešeren ta sonet v Gradec leta 1838, v onem času, ko je bil Murko slovensko slovstvo na klin obesil. — Če je ta zveza in kombinacija Trstenjakova opravičena, utegnili bi tudi opravičeno biti mnenje, da je hotel pesnik zblodivšega psevdoliterata podkuriti na pravo narodno delo, češ: sramuj se nositi zvonec med nemškovalci, ti, od katerega smo po mladeniških tvojih delih sodeč pričakovali še lepih literarnih plodov. —

Da se je od zarotnikov zabodeni Julij Cezar umiraje zgrudil z besedami „Tudi ti, moj Brute!“ ali „Tudi ti, moj sin!“, je sicer zelo razširjena, vendar menda neistinita bajka. Sueton pripoveduje v životopisu Cezarjevem (82. pogl.), da je pri prvem zabodu samo enkrat vzdihnil, a nobene besede izustil, pristavil je pa naš avtor, da nekateri vedo povedati, da je Brutu, navalivšemu nanj, zaklical po grško: „Tudi ti si izmed tistih, tudi ti, moj sin!“ (*tribus et viginti plagis confossus, est uno modo ad primum ictum gemitu sine voce edito* — *etsi tradiderunt quidam Marco Bruto irruenti dixisse: καὶ σὺ εἰ ἐκείνων, καὶ σὺ τέκνον*). In Dio Cassius tudi pripoveduje

(XLIV, 19, 4), da Cezar spričo množine napadalcev ni mogel ničesar reči, ničesar storiti, da si je samo s togo zakril obraz in se z dostojanstvenim okretom zgrudil poleg Pompejeve sohe. Pristavil je pa pisatelj: „Ta popis ima zase največ poroštva. Vendar so že nekateri tedaj trdili, da je zaklinal Brutu, ki se je z vso silo zagnal vanj: „Tudi ti, moj sin!“ (λέγεται δὲ ὅτι πρὸς τὸν Βρούτῳ ισχυρῶς πατάσσοντα ἔφη „καὶ σὺ, τέκνον“). Tej trditvi nekaterih sta se pridružila pozneje tudi Shakespeare (Jul. Cezar III, 1) in Schiller (Roparji IV, 5) in tako nam splošno vsi pisatelji popisujejo Cezarjev umor. Ta vzklik Cezarjev jim je bistven moment celega dogodka, češ, da je zabodenega Cezarja najhuje zbolela Brutova črna nehvaležnost in iznevera, huje nego zapičljaji bodal. Tudi Prešeren je v svojem zabavljivem sonetu, naperjenem na izdajavca (izdavca! = Herausgeber) Volkmerovih fabul in pesem, sledil pripovedi nekaterih in navedel Cezarju podtaknjeni vzklik; zanimivo pa je to, da se ni poslužil prav tistega besedila, ki je navajata Sueton in Dio Cassius, ampak je klasični ta vzklik po svoje pogrčil, zaménivši izraz τέκνον (menda zaradi rime pač!) z izrazom υἱός. — — Kakor je bilo Cezarju (premagalcu Pompeja) hudo in bolešno, ker se je Brutus, na katerega se je toliko zanesel, izneveril njegovemu prijateljstvu in prestopil na stran sovražnikov, tako mōra boleti slovensko Štirijo, Murkovo in sploh štajerskih Slovencev mater, ko bere neslane Volkmerove puče in čenče, ki so po Prešernovem mnenju glede vsebine zdravemu okusu in glede jezika dostojni slovenščini na sramoto. To mora zavednega Slovenca najbolj boleti, če vidi, da se rojeni Slovenci sami silijo v nemškovanje, da habijo in kvarijo čisto materinščino. In to je ravno zakrivil Murko z izdajo Volkmerovih fabul in pesem in s tem pokvaril tudi ugodni vtisk, ki ga je bil napravil poprej z izdajo besednjaka in slovnice. — Ko se je mlademu Murku leta 1830 neizmerno trdo godilo, ko se je brez podpor vzdrževal samo ob slabo plačanih inštrukcijah, kuril peč z makulaturo in živel ob komisnem kruhu, lotil se je na poziv Greinerja, šefa Ferstlove knjigotržnice v Gradcu, sestavljanja slovenske slovnice in besednjaka. Ko sta knjigi leta 1832 izšli na svetlo, ju je vse z radostjo pozdravilo. Pohvalen razglas je v nemških novinah „Carinthia“ pod naslovom „Vesela prikazen v slovenskem slovstvu“ meseca marca leta 1832 priobčil Ljubomir (t. j. Slomšek). Prešeren je že 5. februarja 1832 v pismu iz Celovca poročal Čopu o novih Murkovih knjigah (cf. Lj. Zv. VIII, 568) ter naročil prijatelju „Rezensiere den Murko in wohlwollendem Tone“, češ, mož je še mlad,

še neabsolviran dijak in se je dosti potrudil. Vidi se pa iz tega Prešernovega pisma tudi, da z Murkovim delom ni povsem zadovoljen, — samo kot z začetniškim delom da treba potrpeti. —

Častil je Aristarh, ne priliz'vavci,
Prihodnjih časov up v mladenča deli."

Koga nam je tukaj razumeti pod imenom Aristarh? Žigon z ozirom na prvotni načrt znane Čopove elegije, kjer je bil pesnik v zadnjem distihu že skoraj izpisal naziv Arista[rh], a ga prečrtal in v zadnjem trenutku zamenil z nazivom „rojak“, misli, da je tudi v našem sonetu Aristarh = Čop, češ, oba jezikoslovca, oba bibliotekarja (Dom in Svet XVIII, 749). Verjetno! Ozvald nasprotno na 68. strani svojih „kulturnih delavcev v zrcalu Prešernovih poezij“ (opomba 3.) trdi, da nam je misliti tukaj na Kopitarja. Tudi verjetno! Pogoji so isti: oba jezikoslovca, oba bibliotekarja. — Čopova sodba o Murkovih delih bi bila utegnila Prešernu sicer prej znana biti nego Kopitarjeva, vendar ne vemo, da bi se bil Čop kje odzval Prešernovemu pozivu in Murka javno recenziral, nasprotno pa vemo, da je objavil Kopitar 11. oktobra l. 1832. v 285. št. Avstrijskega Opazovalca (Oesterreichischer Beobachter) zelo pohvalno oceno o Murkovih knjigah. To oceno pričenja Kopitar z znanimi Schlözerjevimi milijoni: „Von den 50 Millionen Slawen ist zwar dermal quantitativ die größere Hälfte unter russischem Szepter, aber schon Schlözer erkannte hierbei den qualitativen Vortheil Oesterreichs, das mit einziger Ausnahme der zwischen Sachsen und Preußen getheilten Lausitzer Wenden, sonst an 14 Millionen Slawen aller Mundarten im Schooße seiner weiten und schönen Monarchie beherbergt.“ — Potem nadaljuje: „Es ist eine erfreuliche und in unseren Gegenden fast neue Erscheinung, daß die Ferstl'sche Buchhandlung in Grätz, um der Nachfrage zu genügen, die slawischen Gelehrten öffentlich zur Ausarbeitung eines Wörterbuchs aufforderte. Ein Studiosus A. J. Murko that mehr als der Verleger verlangte; nebst einem windisch-teutschen und teutsch-windischen Handwörterbuch gab er auch eine recht brauchbare practische Grammatik mit Übungsaufgaben. Beide Werke sind voll reger Kritik und im Ganzen sehr empfehlenswerth.“ — Govoreč dalje o Jarnikovem „Versuch eines Etymologikons“, pravi Kopitar: „Seine Arbeit läßt sich schon wegen des Mangels eines teutsch-windischen Theils, in Absicht auf practischen Gebrauch, mit Murkos Werke nicht vergleichen.“

Sicer pa nam ni treba pri nazivu „Aristarh“ misliti določno ni na Čopa ni na Kopitarja, ker nam ta naziv lahko velja splošno za slovniškega veščaka.¹⁾ Tedaj je pomen Prešernovih besed tale: Strokovnjaki, ki o stvari nekaj razumejo, so hvalili Murkov slovar in slovnico, ne puhloglavi priliznjenci in hvaloglasni puhloslovci, ki vse vprek poveljujejo in hvalisajo. — Mož, ki se je bil še kot dijak tako častno vpeljal med literate slovenske, je zdaj žalibog prvak med nemškovalci, zvončar nemškovalne črede.

Ob morju.

Črez morje za ladjo belo
brezskrbno ptica leti,
v svobodo sinjo, v azurni mrak
kot misel svobodna beži . . .

Na bregu se giblje, na bregu je šum,
in semintja ziblje se val —
zdaj v sivo svobodo, zdaj v lepe oči,
zdaj v morje pogled mu je pal . . .

In stal je mladenič z bridkostjo v očeh,
a v srcu nemir in skrbi —
in kakor mladost, ki ljubi nemir,
vprašale so plašne oči:

Kam, ljubica, kam? V svobodo naprej?
naprej črez morsko ravan?
proč v tuje dežele, v neznani svet?
naprej v nedosežnosti dan?

In rekla ni nič in stala sta tam
in zrla brez ciljev naprej —
Izginila v dalji je ladja
in družba popotnikov v njej . . .

Griša.

¹⁾ Aristarh, slavni aleksandrinski gramatik, je bil pod Ptolemejci predstojnik aleksandrinske knjižnice. Njegovo ime označuje v starem veku višek jezikoznanske kritike in učenosti. — Prim. Jednotliví literární Aristarch (Kolár). —